

Uregulowania prawne z zakresu wolności słowa w Polsce



Mgr Dawid Chaba – DOKTORANT AKADEMII IM. A.F. MODRZEWSKIEGO W KRAKOWIE

Doktorant w dziedzinie nauk prawnych na Wydziale Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych w Krakowskiej Akademii im. A.F. Modrzewskiego w Krakowie. Ukończył jednolite studia magisterskie w Wyższej Szkole Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. E. Lipińskiego w Kielcach na Wydziale Prawa – kierunku Prawo o specjalności prawo administracji publicznej i gospodarcze. W lutym 2016 r. ukończył Gospodarkę przestrzenną o specjalności gospodarowanie i obrót nieruchomościami w Staropolskiej Szkole Wyższej w Kielcach uzyskując tytuł zawodowy inżyniera. W 2015 r. ukończył studia podyplomowe na kierunkach: Administracja państwowa i samorządowa, Audyt wewnętrzny oraz Mechanizmy funkcjonowania strefy euro. Od kilku lat pracuje w Starostwie Powiatowym w Kielcach w Wydziale Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami, w Referacie ds. Gospodarki Nieruchomościami Powiatu i Skarbu Państwa. W pracy zawodowej zajmuje się m.in. regulacją stanów prawnych nieruchomości Skarbu Państwa. Autor i współautor kilku artykułów naukowych. Zainteresowania: prawo jednostek samorządu terytorialnego, prawo administracyjne, prawo gospodarcze, gospodarka nieruchomościami.

WPROWADZENIE

Każdy człowiek powinien posiadać pewien zakres praw oraz wolności. Kwestie te są regulowane przez szereg międzynarodowych aktów, dokumentów, deklaracji czy konwencji. Szczególne znaczenie w ich ramach posiada Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, która została przyjęta w 1948 r. przez Organizację Narodów Zjednoczonych, jak również Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka, która została uchwalona i podpisana w 1950 r.

Wśród podstawowych praw oraz wolności przynależnych każdemu człowiekowi znajduje się wolność słowa. Odgrywa ona niewątpliwie szczególną rolę, bowiem pozwala poszczególnym jednostkom swobodnie wypowiadać się i wyrażać własne poglądy, jak również prowadzi do szanowania tego prawa przez wszelkie instytucje państwowe. Tematyka odnosząca się do tego rodzaju wolności jest bardzo często podejmowana, co ma związek m.in. z tym, że nierzadko prawo do tej wolności jest naruszane. Doskonałym przykładem jest w tym względzie Polska, gdzie przez okres rządów komunistycznych, a więc począwszy od lat czterdziestych do końca lat osiemdziesiątych XX w. funkcjonowała zakrojona na szeroką skalę cenzura, która zabraniała publicznego wyrażania myśli i przekonań godzących w panujący ustrój. Ponadto warto wspomnieć o cenzurze kościelnej, która doprowadziła m.in. do tego, że w 1519 r. skonfiskowany został cały nakład „Chronica Polonorum” M. Miechowity, a sam autor został zmuszony do naniesienia w tekście tego dzieła stosownych poprawek, o cenzurze stosowanej na ziemiach polskich przez państwa zaborcze w okresie od końca XVIII do początku XX w., a także o cenzurze okupacyjnej podczas II wojny światowej¹.

¹ M. Kledzik, *Cenzura w demokracji (przyczynek do ograniczania i nadużywania wolności słowa)*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2013, nr 9, s. 175–184.

Z uwagi na fakt, że tematyka odnosząca się do wolności słowa jest bardzo istotna i uniwersalna, omawianie różnorodnych zagadnień z nią związanych jest niezwykle potrzebne i ważne. W artykule uwaga została skupiona na scharakteryzowaniu kwestii dotyczących podstawowych uregulowań prawnych, które podejmują różnorodne aspekty związane z wolnością słowa i które obowiązują na terenie Polski. Konieczne było podjęcie również innych zagadnień, w tym tych odnoszących się np. do genezy i rozwoju idei związanej z wolnością słowa, a także do istoty tego, czym jest wolność słowa czy wolność wypowiedzi.

1. GENEZA I ROZWÓJ WOLNOŚCI SŁOWA

Wolność słowa jest zaliczana do podstawowych praw i wolności człowieka. Stąd, rozpatrując kwestie odnoszące się do genezy i rozwoju idei odnoszącej się do tej wolności, należy zwrócić uwagę, kiedy i w jaki sposób rozwijały się prawa człowieka.

Pierwsze dokumenty prawa wewnętrznego oraz międzynarodowego, w którym na szeroką skalę podjęto kwestie odnoszące się do praw przynależnych każdemu człowiekowi, zaczęły być wydawane pod koniec XVIII w. Mowa tutaj w szczególności o Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych z 1776 r., francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1776 r., pierwszych dziesięciu poprawkach do amerykańskiej konstytucji, czyli tzw. *United States Bill of Rights* z 1789 r. czy polskiej Konstytucji 3 Maja z 1791 r.² W tej ostatniej zaznaczono, że „ogłaszamy wolność zupełną dla wszystkich ludzi [...]”³.

Samo pojęcie „prawa człowieka” pojawiło się po raz pierwszy w tzw. *Bill of Rights*, które zostało wydane w Wirginii w 1776 r. Pomimo tego genezy praw człowieka, w tym również wolności słowa, należy szukać już w okresie Starożytności. T. Jurczyk podkreślił, że „w Grecji powstała idea, głosząca, że wolność jest naturalnym prawem człowieka. Równość i wolność były hasłami głoszonymi w Atenach na długo przed rewolucją francuską”⁴.

W sposób szczególny idee odnoszące się do tej wolności były głoszone przez sofistów oraz stoików. Ci pierwsi zaznaczali, że wszyscy obywatele muszą być równi, a także posiadać prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów, co oznaczało, że względem nich musi obowiązywać wolność słowa. Z kolei stoicy zaznaczali, że każdy człowiek to istota całkowicie niezależna od państwa i że jedna osoba nie może być właścicielem innej jednostki. Stąd powstała konkluzja, że każdy obywatel musi samodzielnie decydować o samym sobie, a więc być wolnym, co oznaczało również, że musi posiadać prawo do wyrażania własnych myśli⁵.

² A. Florczak, *Repetitorium. Prawa człowieka i ich ochrona*, http://biurokarier.dsw.edu.pl/repetytoria-rok-akademicki-20142015?file=pliki/asesor/PlikiOgolne/Dzial_Projekty%20Unijne/specjalnosc/Repetytoria/Prawa%20czlowieka%20i%20ich%20ochrona.pdf, dostęp: 23 marca 2016 r., s. 4.

³ *Konstytucja 3 Maja z 1791 roku*, <http://www.infor.pl/prawo/konstytucja/teksty-polskich-konstytucji/76731,2,Konstytucja-3-Maja-z-1791-roku.html>, dostęp: 23 marca 2016 r.

⁴ T. Jurczyk, *Geneza rozwoju praw człowieka*, „*Homines Hominibus*” 2009, nr 1, s. 31.

⁵ *Ibidem*, s. 31.

W okresie Średniowiecza prawa człowieka rozpatrywano w sposób nierozzerwalny z chrześcijańską filozofią i aksjologią. Podkreślano, że każdy człowiek powinien mieć prawo do wolności, bezpieczeństwa czy słusznego procesu. Przykładem uregulowań z tego zakresu jest *Magna Charta Libertatum*, a więc Wielka Księga Swobód, która została wydana w Anglii w 1215 r. przez króla Jana bez Ziemi. Zagwarantowano w niej, że żaden wolny człowiek nie może zostać uwięziony czy pozbawiony majątku bez wyroku sądowego⁶. W omawianym okresie mniejszą wagę poświęcano natomiast kwestiom dotyczącym wolności słowa, co miało związek m.in. ze stopniowym rozpowszechnianiem się zakazów dotyczących czytania i przechowywania określonych dzieł uznanych za heretyckie, w tym np. Biblii przetłumaczonej przez waldensów na język prowansalski⁷.

Szczególne znaczenie dla rozwoju idei odnoszącej się do wolności słowa miał okres Oświecenia. Wówczas pojawiło się szereg koncepcji dotyczących konieczności istnienia i gwarantowania przez władze oraz system prawa określonych praw i wolności człowieka. Wśród myślicieli, którzy głosili takie koncepcje, znaleźli się m.in. prekursorzy nurtu liberalnego w Anglii, a więc John Locke, Thomas Hobbes czy John Milton, a także Francuzi Jean Jacques Rousseau czy Alexis de Tocqueville⁸. Kwestie związane z wolnością słowa były podejmowane m.in. przez tego ostatniego myśliciela. W swojej książce pt. „O demokracji w Ameryce” rozwinął on na szeroką skalę koncepcję dotyczącą społeczeństwa obywatelskiego. Analizując rozwój instytucji politycznych i społecznych w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej stwierdził, że w państwie tym różnorodne stowarzyszenia mają istotny udział w szerzeniu demokracji, bowiem pozwalają na swobodne wyrażanie poglądów przez ich członków, jak również naukę wymiany tych poglądów. Jak zaznaczył M. Jastrzębski, „Tocqueville uważał, iż model demokracji amerykańskiej, z jej rozwiniętym społeczeństwem obywatelskim, jest idealny dla rozwoju wolności ludzkich, podkreślając jednocześnie szeroki zakres i różnorodność celów stowarzyszeń działających w Stanach Zjednoczonych. [...] W [jego] teorii jest w sposób wyraźny zaznaczona korelacja społeczeństwa obywatelskiego i wolności jednostek. Dla rozwoju tego pierwszego konieczne jest istnienie i praktyczna możliwość korzystania z szerokiego katalogu praw i wolności, ze szczególnym uwzględnieniem wolności zrzeszania się i swobody wypowiedzi⁹”.

Jak już wspomniano, pierwsze akty prawa, w których na szeroką skalę podjęto kwestie dotyczące praw człowieka, pojawiły się pod koniec XVIII w. Dopiero jednak w drugiej połowie XX w., głównie na skutek wydarzeń związanych z II wojną światową, zdecydowano się ostatecznie unormować kwestie dotyczące *human rights*, a więc powszechnych praw człowieka. Termin ten został po raz pierwszy użyty w Karcie Narodów

⁶ R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000, s. 20.

⁷ M. Barber, *Katarzy*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2004, s. 119–121.

⁸ T. Jurczyk, *Geneza...*, *op. cit.*, s. 32–33.

⁹ M. Jastrzębski, *Spółeczeństwo obywatelskie a prawa człowieka*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 48.

Zjednoczonych z 1945 r., a następnie w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. Uregulowania te stały się podstawą do formułowania kolejnych dokumentów zawierających zbiory praw człowieka i zasady ich stosowania, takich jak np. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. Poza szczeblem międzynarodowym powstało wiele dokumentów, które dotyczyły poszczególnych kontynentów, w tym również Europy (wspomniana już Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka), a także państw. Na szeroką skalę zawierano w nich, poza wolnością religii, wolnością od wojny czy prawem do zrzeszania się, również kwestie dotyczące wolności słowa¹⁰.

Jeśli chodzi o Polskę to rozwój uregulowań dotyczących wolności słowa był mocno hamowany przez cenzurę istniejącą w latach 1944–1990 i dopiero po tym okresie możliwy stał się ten rozwój. Jak bowiem zaznaczył M. Kledzik, „nowelizacja prawa prasowego w czerwcu 1989 roku zapoczątkowała zmiany na rynku prasowym w Polsce. Praktyczne zaprzestanie działalności przez urząd cenzury (ostateczna likwidacja GUKPiW-u¹¹ dokonana się w kwietniu 1990 roku) i stworzenie warunków do założenia gazety przez każdego obywatela spowodowało, że w ciągu roku zarejestrowano kilka tysięcy nowych tytułów. To obrazuje społeczny głód wolnego słowa po okresie zniewolenia cenzurą”¹².

2. ISTOTA WOLNOŚCI SŁOWA

Wolność słowa to niewątpliwie pojęcie wieloaspektowe. Zauważyć należy, że jej przedmiotem jest prawo do swobodnego wyrażania myśli i że jest ona jednym z rodzajów wolności wewnętrznych człowieka. Pojęcie dotyczące wolności słowa, jak zaznaczył J.J. Mrozek, jest pewnym skrótem myślowym, bowiem nie oddaje w pełni „wielości zagadnień związanych z problemem, [a ponadto] oznacza [...] zarówno wolność słowa *sensu stricte*, jak i inne wolności funkcjonujące w zakresie różnych zewnętrznych przejawów aktywności ludzkiej”¹³.

Wolność słowa nie jest jednoznacznie definiowana. Trudności w tym zakresie wynikają np. z tego, że samo słowo wolność posiada aż ponad 200 różnych znaczeń, które są formułowane m.in. przez prawników, filozofów, psychologów czy socjologów. Co ważne, zdaniem J. Bafii, „wolność i słowo, [...] połączone w jedno wyrażenie, nabierają nowego znaczenia, tworzą nową jakość”¹⁴. Ponadto należy wspomnieć o tym, że wolność słowa jest nierzadko określana na inne sposoby. Bardzo często bowiem zamiennie względem tego terminu stosuje się sformułowania „wolność wypowiedzi”, „wolność druku” czy „wolność prasy”¹⁵.

¹⁰ L. Koba, R. Zydel, *Zarys historii praw człowieka*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 27–28.

¹¹ Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk

¹² M. Kledzik, *Cenzura...*, *op. cit.*, s. 184.

¹³ J.J. Mrozek, *Rozważania prawne wokół pojęcia „wolność słowa”*, *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna* nr 2012, nr 8, s. 157.

¹⁴ J. Bafia, *Prawo o wolności słowa*, Książka i Wiedza, Warszawa 1988, s. 3.

¹⁵ J. J. Mrozek, *Rozważania...*, *op. cit.*, s. 157.

Zdaniem A. Redelbacha wolność słowa należy rozpatrywać w dwóch kontekstach – jako wolność „od” oraz wolność „do”. W ramach tego pierwszego podkreśla się, że wolność słowa odnosi się do emancypacji jednostki ze społeczeństwa i do nieingerowania państwa w prawo do wyrażania własnych poglądów czy zachowywania milczenia w pewnych sprawach. Z kolei wolność „do” oznacza aktywność państwa, które powinno dążyć do stworzenia każdej jednostce takich warunków, aby możliwe było pełne korzystanie z wolności słowa. Szczególnym wyrazem tego typu wolności jest prawo do bycia informowanym przez państwo i jego instytucje o różnych aspektach dotyczących życia rodzinnego czy zawodowego¹⁶.

Z kolei J.J. Mrozek stwierdził, że wolność słowa odnosi się do swobody społecznych interakcji w zakresie przekazywania własnych myśli i uczuć. Obejmuje ona prawo do uzewnętrzniania własnych myśli, informacji czy poglądów wobec innych osób przy wykorzystaniu form możliwych do odbioru, a więc zrozumiałych dla tych osób, przy czym jest to element procesów komunikowania się z nimi. Autor ten dodał, że wolność słowa można rozpatrywać w ramach trzech różnych wymiarów, a więc:

humanistycznego – wolność słowa to podstawowa wartość związana z samorealizacją człowieka,

demokratycznego – wolność słowa jest gwarantem życia publicznego oraz prawidłowego funkcjonowania państwa i jego instytucji,

praworządności – dotyczy gwarancji prawnych w zakresie wolności słowa, w tym również wyznaczania jej granic¹⁷.

Jak już wspomniano, termin „wolność słowa” jest nierzadko utożsamiany z innymi sformułowaniami. Dotyczy to w szczególności wolności wypowiedzi. W najbardziej ogólnym rozumieniu wolność ta jest uważana za możliwość „swobodnego poszukiwania, otrzymywania, wyrażania oraz rozpowszechniania poglądów i informacji za pomocą słowa mówionego, pisanego, druku, gestu czy dzieła sztuki [oraz] wolność prezentacji poglądów i przekonań w różnej formie, w sposób widoczny dla innych”¹⁸. Uznawana jest ona nie tylko za prawo materialne, ale również za prawo naturalne i proceduralne oraz za instrument, który jest niezbędny do ochrony pozostałych praw oraz wolności człowieka¹⁹.

Powyżej wspomniano także o wolności prasy. Należy stwierdzić, że nie można jej utożsamiać z wolnością słowa czy wypowiedzi, bowiem nie przysługuje ona wszystkim obywatelom, lecz głównie środkom masowej komunikacji. Wolność ta dotyczy prawa obywateli do tego, by za pośrednictwem prasy, obejmującej różnorodny czasopisma, dzienniki i publikacje periodyczne, otrzymywali oni takie informacje, które będą miały charakter prawdziwy, jasny, uczciwy i niewprowadzający żadnej osoby w błąd²⁰.

¹⁶ A. Redelbach, *Prawa naturalne - prawa człowieka - wymiar sprawiedliwości*, Dom Organizatora, Toruń 2000, s. 90.

¹⁷ J. J. Mrozek, *Rozważania...*, *op. cit.*, s. 157–159.

¹⁸ *Ibidem*, s. 159, 161.

¹⁹ W. Waclawczyk, *Swoboda wypowiedzi jako prawo człowieka*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 258.

²⁰ J. J. Mrozek, *Rozważania...*, *op. cit.*, s. 161.

Co ważne, wolność słowa, wypowiedzi czy prasy nie może występować w charakterze wartości absolutnej, a więc takiej, która w każdych warunkach dopuszcza prawo powiedzenia każdemu człowiekowi wszystkiego, co się myśli. Jak bowiem zaznaczył W. Waclawczyk, „gdyby uznać ją za taką właśnie wartość, wówczas przestanie ona być instrumentem ochrony innych praw człowieka, a stanie się narzędziem ich naruszania. Jeśli przyjmiemy np., że w imię wolności słowa mamy prawo opisywać na stronie internetowej szczegóły życia intymnego naszego sąsiada lub powiedzieć napotkanemu na ulicy przechodniowi: »zjeżdżaj stąd, czarnuchu, to nie miejsce dla ciebie«, pogwałcimy czyjś prawo do życia prywatnego i rzucimy wyzwanie zakazowi dyskryminacji”²¹.

3. PODSTAWY PRAWNE WOLNOŚCI SŁOWA W POLSCE

Omawiając kwestie dotyczące uregulowań prawnych, które zawierają przepisy odnoszące się do wolności słowa i obowiązują na terenie Polski, należy przede wszystkim zaznaczyć, że uregulowania te mają trojaki charakter. Obejmują bowiem przepisy, które znajdują się w aktach opublikowanych na szczeblu międzynarodowym, wspólnotowym (Unii Europejskiej) oraz krajowym. Z uwagi na to, że w Polsce obowiązują również uregulowania międzynarodowe i wspólnotowe, warto scharakteryzować najważniejsze spośród nich.

Jeśli chodzi o przepisy międzynarodowe to w odniesieniu do wolności słowa najważniejsze znaczenie ma niewątpliwie Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, która została przyjęta w dniu 10 grudnia 1948 r. podczas Trzeciej Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w Paryżu. W jej art. 19 zawarto sformułowania dotyczące wolności słowa. Podkreślono w nim, że „każdy człowiek ma prawo wolności opinii i wyrażania jej; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnej opinii, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów wszelkimi środkami, bez względu na granice”²².

Także w innym dokumencie międzynarodowym – Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych²³, podpisanym w dniu 19 grudnia 1966 r. w Nowym Jorku, jest mowa o wolności słowa. Podkreślono w nim, że „każdy człowiek ma prawo do swobodnego wyrażania opinii; prawo to obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów, bez względu na granice państwowe, ustnie, pismem lub drukiem, w postaci dzieła sztuki bądź w jakikolwiek inny sposób według własnego wyboru, [przy czym realizacja tego prawa] pociąga za sobą specjalne obowiązki i specjalną odpowiedzialność. Może ona w konsekwencji podlegać pewnym ograniczeniom, które powinny być jednak wyraźnie przewidziane przez ustawę i które są niezbędne w celu:

a) poszanowania praw i dobrego imienia innych;

²¹ W. Waclawczyk, *Swoboda...*, op. cit., s. 258.

²² *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf, dostęp: 23 marca 2016 r., s. 3.

²³ Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

b) ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego albo zdrowia lub moralności publicznej”²⁴.

W Pakcie wspomniano zatem o tym, że wolność słowa może podlegać pewnym ograniczeniom, które są związane głównie z koniecznością poszanowania praw innych ludzi, a także ochrony bezpieczeństwa czy porządku publicznego.

Jeśli chodzi o uregulowania wydane na szczeblu europejskim, unijnym to wśród nich najważniejsze znaczenie ma Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności²⁵, która została sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., nazywana również Europejską Konwencją Praw Człowieka. W dokumencie tym zaznaczono, że „każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsięwzięciom radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych”²⁶. W cytowanym dokumencie podjęte zostały również kwestie odnoszące się do ograniczeń w zakresie wolności słowa. Stwierdzono w nim bowiem, że „korzystanie z [wolności słowa] może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej”²⁷.

Na forum wspólnotowym ważne znaczenie mają ponadto wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, które nierzadko dotyczą właśnie kwestii związanych z wolnością słowa i które muszą być uwzględniane w ramach stosowania prawa w Polsce. Przykładowo można podać sprawę prowadzoną przeciwko Danii, w ramach której uznano, że zaproszenie przez dziennikarza telewizyjnego do swojego programu grupy osób deklarujących poglądy rasistowskie nie jest naruszeniem przepisów dotyczących ograniczeń w zakresie wolności słowa, bowiem dziennikarz ten dystansuje się od tych poglądów, a jego celem jest jedynie ukazanie społeczeństwu pewnej grupy osób²⁸. Ponadto warto zwrócić uwagę na to, że Trybunał wyróżnia pewne kategorie osób, którym przyznany jest znacznie szerszy zakres ochrony ich wypowiedzi niż jest to zauważalne w stosunku do reszty obywateli. Mowa tutaj szczególnie o politykach (np. orzeczenie w sprawie Piemont przeciwko Francji z 2000 r.), dziennikarzach (orzeczenie w sprawie Sanocki przeciwko Polsce z 2007 r.) czy urzędnikach państwowych (orzeczenie w sprawie Vogt przeciwko Niemcom z 1995 r.). Wynika to

²⁴ Art. 19 ust. 2–3 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

²⁵ Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

²⁶ Art. 10 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

²⁷ Art. 10 ust. 2 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

²⁸ A. Redelbach, *Wolność słowa w orzecznictwie Trybunału Praw Człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2000, z. 3, s. 12.

głównie z funkcji, jaką wypełniają te grupy w społeczeństwie. Przykładowo Trybunał pozostawia dość mały zakres ograniczeń dla wypowiedzi związanych z krytyką rządu, co jest związane z tym, że opozycja polityczna wypełnia w każdym państwie ważną rolę, będąc m.in. narzędziem kontrolowania poczynań i decyzji rządu²⁹.

Kwestie dotyczące wolności słowa są też szeroko regulowane w ustawodawstwie krajowym. Podstawę stanowi w tym względzie Konstytucja RP, w której szeregu artykułów zawarto przepisy dotyczące tej wolności. Mowa tutaj szczególnie o art.:

14 – dotyczy wolności prasy i innych środków społecznego przekazu,

25 – dotyczy swobody wyrażania przekonań o charakterze religijnym, światopoglądowym i filozoficznym,

49 – odnosi się do ochrony w zakresie tajemnicy komunikowania się,

53 – dotyczy wolności w zakresie uzewnętrzniania własnej religii poprzez np. jej nauczanie i przekazywanie innym osobom,

54 – jest w nim mowa o tym, że „każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, [przy czym] cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawa może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej”³⁰.

Rozszerzenie przepisów znajdujących się w Konstytucji RP o inne aspekty dotyczące wolności słowa znajduje się w szeregu innych aktów prawnych. Warto wspomnieć o ustawie z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe³¹, w której stwierdzono, że „prasa, zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności wypowiedzi i urzeczywistnia prawa obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej”³². Ponadto w akcie tym zaznaczono, że każdy obywatel, zgodnie z zasadą wolności słowa oraz prawem do krytyki, może udzielać wszelkich informacji prasie³³. Jest to również niezwykle ważne uprawnienie każdej jednostki, które wpisuje się w zakres przedmiotowy wolności słowa. Co ważne, wolność prasy jest ograniczona. Dotyczy to szeregu różnych przypadków. Przykładowo w sytuacji, gdy dojdzie do utrudniania lub tłumienia krytyki prasowej, dla osoby prowadzącej takie działania przewidziana jest kara pozbawienia wolności do lat 3³⁴. Z kolei wtedy, gdy redaktor dopuści do opublikowania materiału, za co dziennikarz, będący jego autorem, został prawomocnie skazany za przestępstwo, wobec tego redaktora może zostać orzeczona kara grzywny bądź ograniczenia wolności³⁵.

²⁹ M. Nowakowska, *Granice dozwolonej krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne*, rozprawa doktorska, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2013, s. 51.

³⁰ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.; A. Redelbach, *Wolność...*, op. cit., s. 11.

³¹ Dz.U. z 1984 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.

³² Art. 1 Prawa prasowego.

³³ Art. 5 ust. 1 Prawa prasowego.

³⁴ Art. 44 Prawa prasowego.

³⁵ Art. 49a Prawa pasowego.

Jak już wspomniano, wolność słowa może być ograniczana. Szereg przypadków, w których jest to możliwe, opisuje ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny³⁶. Ich charakterystyka została zamieszczona w tabeli 1.

Tabela 1. Przypadki ograniczeń w zakresie wolności słowa w Polsce, które są przewidziane w Kodeksie karnym

Rodzaj ograniczenia w zakresie wolności słowa	Art. kk	Kara za dany czyn
Publiczne znieważenie Narodu lub Rzeczypospolitej Polskiej	133	<ul style="list-style-type: none"> • pozbawienie wolności do lat 3
Publiczne znieważenie Prezydenta RP	135 ust. 2	
Publiczne znieważenie osoby należącej do personelu dyplomatycznego przedstawicielstwa obcego państwa albo urzędnika konsularnego obcego państwa, w związku z pełnieniem przez nich obowiązków służbowych	136 ust. 4	<ul style="list-style-type: none"> • grzywna, ograniczenie wolności bądź pozbawienie wolności do 1 roku
Publiczne znieważenie godła, chorągwi, sztandaru, bandery, flagi bądź innego znaku państwowego Polski lub znaków innych państw, jeśli są wystawione publicznie przez przedstawicielstwa tych państw lub na skutek zarządzenia polskiego organu władzy	137	
Pomówienie innej osoby, grupy osób, instytucji, osób prawnych bądź jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć je w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności	212 ust. 1 - 2	<ul style="list-style-type: none"> • grzywna lub kara ograniczenia wolności • w przypadku dopuszczenia się czynu za pomocą środków masowej komunikacji – grzywna, ograniczenie wolności lub pozbawienie wolności do 1 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie kk.

Przepisy dotyczące wolności słowa są zawarte również w:

- ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny³⁷ – odnosi się to do przepisów związanych z ochroną dóbr osobistych człowieka, w tym np. jego wizerunku czy tajemnicy korespondencji (art. 23–24),
- ustawie z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych³⁸ – obejmuje np. prawo do nieodpłatnego korzystania z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego (art. 23),
- ustawie z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych³⁹ – obejmuje przykładowo zakaz ujawniania informacji ściśle tajnych w sytuacji, gdyby np. mo-

³⁶ Dz.U. z 1997 Nr 88, poz. 553 z późn. zm., dalej kk.

³⁷ Tekst jedn. Dz. U. z 2014 r., poz. 121.

³⁸ Tekst jedn. Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631.

³⁹ Dz. U. z 2010 r. Nr 182, poz. 1228.

gło to zagrozić niepodległości Polski czy jej bezpieczeństwu wewnętrznemu bądź porządkowi konstytucyjnemu (art. 5 ust. 1).

PODSUMOWANIE

Wolność słowa, określana również jako wolność wypowiedzi jest niewątpliwie jednym z najważniejszych praw, które powinny być przynależne każdemu człowiekowi. Obejmuje ona swobodę w zakresie wyrażania własnych opinii i poglądów, jak również, w odniesieniu do wolności prasy, prawo do otrzymywania przez obywateli za pośrednictwem tej prasy informacji w pełni prawdziwych, rzetelnych oraz niewprowadzających nikogo w błąd. Warto podkreślić, że wolność słowa jest pojęciem wieloaspektowym, bowiem obejmuje takie aspekty jak np. te dotyczące prawa do milczenia czy udzielania różnych informacji prasie.

Przepisy dotyczące wolności słowa są zawarte w szeregu aktów prawnych i dokumentów obowiązujących na terenie Polski. Mają one zarówno charakter międzynarodowy (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych), jak i unijny (Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka) oraz krajowy (Konstytucja RP, Prawo prasowe, Kodeks karny, Kodeks cywilny, ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych).

Co ważne, w wielu spośród tych aktów, w tym m.in. w Kodeksie karnym, zawarto szereg ograniczeń dotyczących realizacji w praktyce założeń odnoszących się do wolności słowa. Ograniczenia te są związane przede wszystkim z koniecznością obrony podstawowych praw i wolności innych ludzi, utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego czy zakazu znieważania Narodu, Państwa oraz Prezydenta RP. Ważne znaczenie ma również ochrona informacji oznaczonych jako ściśle tajne, których upublicznienie mogłoby zagrozić suwerenności czy bezpieczeństwu państwa, a także zakaz pomawiania innych osób. Za naruszenie wspomnianych przepisów przewidziane są określone kary, w tym również pozbawienia wolności do lat 3.

Warto więc podkreślić, że kwestie dotyczące wolności słowa są szeroko regulowane w wielu aktach prawnych. Jest tak niewątpliwie z tego względu, że wolność ta jest jednym z najważniejszych praw, które przysługują każdemu człowiekowi, podstawową wartością związaną z samorealizacją człowieka oraz gwarantem życia publicznego i prawidłowego funkcjonowania państwa i jego instytucji.

STRESZCZENIE

Kwestie odnoszące się do wolności słowa już od wielu lat są przedmiotem szeregu różnych dyskusji i prowadzonych badań. W ich ramach rozpatruje się zagadnienia dotyczące przykładowo zakresu tej wolności, a więc jakie są jej granice i o czym można swobodnie się wyrażać oraz jakie stwierdzenia mogą prowadzić do naruszania praw innych osób. Wolność słowa jest niewątpliwie jednym z najważniejszych praw każdego człowieka, stąd tak ważne staje się rozpatrywanie różnych kwestii z nią związanych. W artykule podjęta została tematyka odnosząca się do uregulowań prawnych, które

podejmują zagadnienia związane z wolnością słowa w Polsce. W pierwszej części pracy opisano genezę i rozwój idei dotyczącej tej wolności. Następnie uwaga autora została skupiona na wyjaśnieniu istoty tego, czym jest wolność słowa oraz na scharakteryzowaniu pojęć pokrewnych, a więc wolności wypowiedzi czy wolności prasy. W ostatniej części artykułu zawarte zostały zagadnienia dotyczące podstawowych aktów prawnych, które regulują przepisy dotyczące tej wolności w Polsce, w tym m.in. Konstytucji RP, kodeksu karnego oraz prawa prasowego.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, wolność słowa, akty prawne, Konstytucja RP

SUMMARY

Legal Regulations on Freedom of Speech in Poland

The question of the freedom of speech has been discussed and studied for many years now. These studies involve issues related to the scope of this freedom, i.e. its limits, what can be freely expressed, and what statements may infringe rights of other people. The freedom of speech is undoubtedly one of the most important rights of every human. It is therefore vital to look into various issues related to it. The paper deals with legal regulations that are relevant for the problem of freedom of speech in Poland. The first part of the paper describes the genesis and development of the idea of this freedom. Then, the author focuses their attention on defining the core of the freedom of speech and specifying related terms: freedom of expression and freedom of the press. The last part of the paper includes notions related to the basic acts of law that regulate this freedom in Poland, including the Constitution of the Republic of Poland, the Penal Code, and press law.

Keywords: human rights, freedom of speech, acts of law, Constitution of the Republic of Poland

BIBLIOGRAFIA

Opracowania zwarte:

Bafia J., *Prawo o wolności słowa*, Książka i Wiedza, Warszawa 1988.

Barber M., *Katarzy*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2004.

Kuźniar R., *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.

Nowakowska M., *Granice dozwolonej krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne*, rozprawa doktorska, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2013.

Redelbach A., *Prawa naturalne - prawa człowieka - wymiar sprawiedliwości*, Dom Organizatora, Toruń 2000.

Artykuły:

Jastrzębski M., *Spółczesność obywatelskie a prawa człowieka*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Wacławczyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 46–56.

Jurczyk T., *Geneza rozwoju praw człowieka*, „Homines Hominibus” 2009, nr 1, s. 29–44.

- Kledzik M., *Cenzura w demokracji (przyczynek do ograniczania i nadużywania wolności słowa)*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2013, nr 9, s. 175–191.
- Koba L., Zydel R., *Zarys historii praw człowieka*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 13–30.
- Mrozek J.J., *Rozważania prawne wokół pojęcia „wolność słowa”*, *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna* nr 2012, nr 8, s. 157–163.
- Redelbach A., *Wolność słowa w orzecznictwie Trybunału Praw Człowieka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2000, z. 3, s. 1–23.
- Waclawczyk W., *Swoboda wypowiedzi jako prawo człowieka*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 247–259.

Akty prawne:

- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Tekst jedn. Dz.U. z 2014 r., poz. 121.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe, Dz.U. z 1984 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych, Dz.U. z 2010 r. Nr 182, poz. 1228.

Netografia:

- Florczak A., *Repetytorium. Prawa człowieka i ich ochrona*, http://biurokarier.dsw.edu.pl/repetytoria-rok-akademicki-20142015?file=pliki/asesor/PlikiOgolne/Dzial_Projekty%20Unijne/specjalnosc/Repetytoria/Prawa%20czlowieka%20i%20ich%20ochrona.pdf, dostęp: 23 marca 2016 r.
- Konstytucja 3 Maja z 1791 roku*, <http://www.infor.pl/prawo/konstytucja/teksty-polskich-konstytucji/76731,2,Konstytucja-3-Maja-z-1791-roku.html>, dostęp: 23 marca 2016 r.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf, dostęp: 23 marca 2016 r.

***Veritas odium parit, obsequium amicos -
Prawda rodzi nienawiść, ustępliwość przyjaciół.***

(Terencjusz)